

А. А. Слащук,

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк

ОПОЗИТИВНІ ВІДНОШЕННЯ У ЖЕСТОВИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Стаття присвячена проблемі визначення синонімічних та антонімічних зв'язків у жестових фразеологізмах, які характеризуються недостатньою диференційованістю значень. Це видається можливим розглянувши такі звороти згідно опозитивних відношень схожості та протиставлення.

Ключові слова: синонімія, антонімія, опозитивні відношення схожості, опозитивні відношення протиставлення, жестові фразеологізми.

Статья посвящена проблеме определения синонимических и антонимических связей в жестовых фразеологизмах, которые характеризуются недостаточной дифференцированностью значений. Это оказывается возможным при рассмотрении таких оборотов согласно опозитивных отношений сходства и противопоставления.

Ключевые слова: синонимия, антонимия, опозитивные отношения сходства, опозитивные отношения противопоставления, жестовые фразеологизмы.

The article deals with the problem of differentiation of synonymous and antonymous relations in gestural phraseological units which are characterized by insufficient differentiation of meanings. This is possible to achieve when considering these units according to opposite relations of similarity and contrasting.

Key words: synonymy, antonymy, opposite relations of similarity, opposite relations of contrasting, gestural phraseological units.

Проблема багатозначності, синонімії, антонімії та омонімії у фразеології є надзвичайно дискусійною, адже вважається, що ці явища не характерні для фразеологічних одиниць (далі ФО). Фразеологізми переважно обмежені кількістю значень, що, як зазначають дослідники, зумовлене їхнім метафоричним характером, високим ступенем абстракції, а також більшою структурною складністю [6, с. 192; 5, с. 47–48]. Фразеологічна одиниця завжди фігурує як єдність, що, в свою чергу, унеможливує логічне сприйняття її окремих компонентів.

Найбільш неоднозначним та водночас актуальним, на нашу думку, залишається питання синонімії та антонімії фразеологізмів. Фразеологізми-синоніми відіграють важливу роль в урізноманітненні мовлення, даючи можливість не лише уникнути повторів, а й надати мові виразності та експресивності. Явище фразеологічної синонімії розглянуто у працях Л. Г. Скрипник, Н. Д. Бабич, Л. Г. Боярової, С. С. Регушевського, Л. А. Лисиченко, М. П. Коломієць А. М. Матвієнко, Л. М. Полюги, П. О. Редіна та ін. В свою чергу, фразеологічна антонімія на матеріалі різних мов вивчалась А. І. Альохіною, Л. П. Зіміною, Н. П. Колесніковим, А. М. Еміровою та ін.

Слід зазначити, що єдиної позиції у розумінні фразеологічної синонімії та антонімії так і не виявлено. Сумнівними є ці явища також серед жестових ФО. На нашу думку, такі звороти доцільніше розглядати згідно опозитивних відношень схожості та протиставлення. Однак характер таких опозицій в лексиці і фраземіці різних.

На відміну від синонімічного ряду слів, домінанту фразеологічних синонімів визначити неможливо [1, с. 17]. На думку П. О. Редіна, «пов'язано це з різною внутрішньою формою конститuentів фразеологічного синонімічного ряду, їх стилістичним забарвленням, конотативним елементом у семантичній структурі, який, на відміну від лексичного синонімічного ряду, наявний у значенні більшості ФО» [4, с. 50–51].

Ми вважаємо, що жестові ФО, які володіють близьким або тотожним значенням, можуть відрізнятися одна від одної внутрішньою формою, стильовою приналежністю, семантико-стилістичними відтінками фразеологічних значень, ступенем інтенсивності дії або вияву ознаки та можуть бути тотожними за значенням і не мати змістової різниці здатні вступати в опозитивні відношення схожості. Наприклад, значення того, що людина заглиблена у свої думки, ламає голову над чимось, обмірковує щось, виражається наступними ФО: *absorbed (buried, deep, engrossed, fixed, immersed, lost, plunged, sunk, wrapped) in one's own thoughts* – заглиблений у думки, міркування; *cudgel one's brains over something (addle one's brain; beat (bother, break, busy, puzzle, rack) one's brain (brains, head, wits); drag one's brains about (with) something; put (set) one's wits to work; worry one's head (off)* – ламати голову над чимось; морочити собі голову; сушити собі голову; обмірковувати щось; *revolve (something) in one's brain (head)* – обдумувати, обмірковувати (щось). Гордовитість, пихатість, манірність зображують ФО: *assume (give oneself, put on) airs (be on the high ropes; play the peacock; pique oneself; plume oneself; put on dog; set up one's comb; thrust the chin into the neck; walk on stilts; do the grand; pile on lugs; put on side)* – гордувати, величатися, напускати пиху, задирати носа; *too big for one's boots* – величатися, бундючитися; задирати носа; *be a little upon the fal-lal* – триматися, поводитися трохи манірно; *be on (get on; ride) one's high horse* – триматися зарозуміло, задаватися; задирати носа (вираз виник у зв'язку з тим, що феодалі, які зазвичай боролися верхи, презирливо відносились до піших вояків та простого народу); *hold one's head high (hold up one's head)* – високо тримати голову; *hold up one's head* – високо тримати голову, не втрачати своєї гідності; *with one's head in the air* – що згорда дивиться на інших, задирає носа; *look down (turn up) one's nose at someone (smth.)* – задирати носа перед кимось; дивитися зверху вниз на когось; з презирством відноситися до когось; *with one's nose in the air* – задерти ніс; бути гордовитим; дивитися згорда; *pomp and circumstance* – поважний, пихатий вигляд; *prim and proper* – манірний; *proud as a peacock (as a turkey-cock, turkey cock)* – гордовитий, чванливий, пихатий, пихатий, як індик; *proud as Lucifer (as the devil)* – гордовитий, пихатий, зарозумілий; гордий як біс; *ride high* – високо нестися, пишатися.

Причинами виникнення таких опозицій є особливості відображення жестів вербальними засобами та їх можлива варіативність:

Один і той же жест може бути виражений різними зворотами. Наприклад, жест «схибнутися, з'їхати з глузду» передається наступними ФО: *be a button short (be short of a button; have lost a button; not to have one's button on; have a cog loose; have a loose screw; have one's garret unfurnished; have rats in the attic)* – бути дурним, безглуздим; не сповна розуму; *crack one's brain* – схибнутися, з'їхати з глузду; *have bats in one's belfry* – з'їхати з глузду; бути не при своєму розумі; «у когось не всі вдома»; *balmy off one's crumpet* – що вижив з розуму, з'їхав з глузду; не сповна розуму; *be out in left field* – клепки бракує; *touching one's forehead* – дурний, придуркуватий, не всі вдома, не сповна розуму, бракує клепки; *go off one's head (be off one's head (beam); go out of one's head; go crazy; go mad; lose one's reason)* – бути не сповна розуму, збожеволіти, з'їхати з глузду; *not right in the head* – не при своєму розумі; *little bit off the top* – не сповна розуму; клепки бракує; *be out of one's mind (be out of one's senses; take leave of one's senses)* – збожеволіти, з глузду з'їхати; *go out of (lose) one's mind* – з'їхати з глузду, схибнутися; *have you gone out of your mind? (you'd have gone out of your mind!)* – «ти що, з глузду з'їхав?», «у тебе не всі вдома!», не сповна розуму; *(as) mad as a hatter (as a March hare)* – божевільний, що з'їхав з глузду; *nobody home (light (touched, weak, wrong) in the head (upper storey, upper story, wits); not all there)* – дурний, придуркуватий, не сповна розуму, бракує клепки.

Одне й те ж значення передається різними фразеологічними зворотами. Наприклад, значення схвалення передається наступними ФО: *all right* – 1) добре, нічого, годиться, домовились; 2) все в порядку, у повній безпеці; 3) вірно, правильно, як треба, за всіма правилами; *all serene* – все в порядку, все добре; чудово, гаразд; *hang on to one's sleeve* – погоджуватися з усім, що хтось говорить або робить; *shake on it!* – Згода! По руках! (після досягнення угоди); *Thumbs up!* – «Гаразд!»; *give thumbs up (on someone or something)* – бути за (когось, щось); підтримувати, дозволяти; *give the nod* – кивнути комусь головою на знак згоди; *cast (throw) a nod* – кивнути головою комусь, подати знак; *it (that, this) will do* – 1) досить, вистачить, добре; 2) Годиться! Підходить!; *shake hands* – перебити руки (після досягнення угоди); *Done with you!* – Гаразд! Домовились! По руках!; *bully for you!* – Молодець! Добре сказано! Добре зроблено!; *in the affirmative* – стверджувально, позитивно; *be at accord with one* – погоджуватися з кимсь, не сперечатися, бути однієї думки з кимось; *be in agreement* – погоджуватись. Також, дуже часто одна і та ж сама емоція людини описується різними ФО. Наприклад, значення розлюченості, обурення виражається наступними жестовими фразеологізмами: *get (put, set) one's back up (raise one's back; get one's goat; raise one's bristles; hump one's back)* – розсердитися, вийти з себе, розлютитися, скипіти (кішки коли зляться, вигинають спину); *get in a bate* – розлютитись; *hot under the collar (get hot under the collar; get in a passion; get one's blood up; get oneself into a stew)* – розлючений, обурений, оскраженілий (скипіти, роздратуватися, оскраженіти); *be all on end (be in hot blood; be on fire; be on one's high horse; be on high ropes)* – розсердитися, розлютитися, скипіти; *burst out with fury* – спалахнути лютю, розлютитися; *fret like gummed taffeta* – шаленіти, скаженіти, дуже злитися; сердитися, хвилюватися; зморщуватися, коробитися; *burn with indignation* – бути дуже обуреним; *burst with indignation* – скипіти гнівом; *be (get up) on one's hind legs* – стати на диби, упертися, роз'яритися, обуритися; *go off like a rocket (like a Roman candle)* – скипіти, розлютитися, вибухнути гнівом; *rip and tear (rage and fume; fret and fume; fume and chafe; be on the rampage)* – рвати й метати; шаленіти, скаженіти.

Слід також навести приклад, коли одному жесту відповідає один фразеологічний зворот. Але тут мова йде про ті ФО, де дієслова можуть взаємозамінюватись: *absorbed = buried, deep, engrossed, fixed, immersed, lost, plunged, sunk, wrapped in one's own thought* – заглиблений у думки, міркування; *lift = lift up, put forth, raise, stretch forth one's (the) hand against someone* – підняти руку на когось, повстати проти когось; *one's head is spinning = whirling, reeling, going (a)round* – голова йде обертом; голова «пухне»; *take = have, hold, get, grab, catch someone by the throat* – взяти, схопити за горло (когось, щось).

Таким чином, можемо зробити висновок, що значна кількість жестових фразеологізмів може вступати в опозитивні відношення схожості, мати кілька варіантів, де змінними бувають не тільки граматичні форми компонентів, а й самі компоненти [2, с. 107]. Варіативність жестових ФО притаманна як мові оригіналу, так і мові транслятора, а отже це явище досить поширене [3, с. 153].

Окрему групу формують ті жестові фразеологізми, які вступають в опозитивні відношення протиставлення [1, с. 17]. Такі ФО утворюють сектор вторинної номінації, корелюють з конотативною лексикою, реалізують національний шарм. Облігаторним при цьому є збереження змісту ФО, факультативним – збереження лексико-синтаксичних паралелей. У семантичній скарбниці зіставлених одиниць зберігається когнітивний досвід [7]. Наприклад, жестові ідіоми, згідно опозитивних відношень протиставлення можуть формувати пари, які виражають смуток та радість: *be all to bits (pieces) (with one, something); be in the blues (get the blues); hang (hang down) one's head; hang one's lip* (бути сильно засмученим) – *throw up one's cap (hat); delirious with delight; dance for joy* (радіти). Наприклад:

«If we hide in pairs,» Christina shouted, «I want to be Dolly's partner». «No way,» said Gretch, irked. «She belongs to me». «I'm with Gretchen,» Dolly agreed. «You stay with Katy, Christina». Katy hung her head. «You don't have to stay with me, Christina,» she murmured. «You can find somebody else». Mrs. Shevvington looked at Christina. Every girl at the party could read that expression. Really, Christina? can't you be nice to that poor, ugly, little fat girl for one evening? They've won a round, Christina thought [10].

The scores came in the mail; Maude opened the envelope and danced for joy and sent copies to the former teachers [13].

Іншим прикладом можуть бути пари жестових ФО, які виражають згоду та заперечення: *be at accord with one; be in agreement; in the affirmative; all right; all serene; hang on to one's sleeve; shake on it!; thumbs up!; turn thumbs up (on someone or something); give the nod; cast (throw) a nod; it (that, this) will do; shake hands; done*

with you!; close (conclude, drive, make, seal, settle, strike) a bargain; bully for you!; say ditto to one; give the nod; thumbs up! (згода) – shake (wag) one's head; in the negative; no dice!; not a bit (not a jot; not a dreg; not a tittle; not a mite); not on your nellie (Nelly); say nay (say no; nick with nay); offer (raise) an objection (незгода). Наприклад:

She dug a small pair of field glasses out of her pack and began to inspect the terrain, which was clearing now as the moon broke through melting clouds. She finally got a good look at their objective. «Looks all right,» she said. Linville gave the nod and reached for his pack. They had just gotten to their feet when they heard the sound [9].

Freya paused, then spoke carefully. «Do you have such a woman, Captain Benton?» He didn't answer for a moment, decided to only reply in the negative as he usually did when someone asked that, then found himself saying much more [12].

Слід також звернути увагу на пари жестових ФО, які виражають гордовитість, пику та приниження: *assume (give oneself, put on) airs (be on the high ropes; play the peacock; pique oneself; plume oneself; put on dog; set up one's comb; thrust the chin into the neck; walk on stilts; do the grand; pile on lugs; put on side); too big for one's boots; be a little upon the fal-lal; be on (get on, ride) one's high horse; with one's head in the air; with one's nose in the air; look down at someone (something); pomp and circumstance; prim and proper; proud as a peacock (as a turkey-cock, turkey cock); proud as Lucifer (as the devil); ride high (гордовитість, пиха) – bow and scrape; lick one's boots; be at one's feet; fall at one's feet (beg someone on bended knee); fall on (to) one's knees (go (get) down on bended knee (on one's knees)); beg for sth humbly; lay oneself out at one's feet; throw (flung) oneself at one's feet; bend (bow) one's knee (knees) to someone/something; go on one's knees to someone; kneel (down) before (to) someone; on one's bended knees; be on one's marrow-bones; take to one's knees; bend one's neck (приниження).* Наприклад:

The man lowered his eyes and looked aside, as if he were the one to blame for everything. He even gave a shudder when the accountant angrily pulled the money from his hand. We hurried to the train without looking back. «Each of us gets a loaf of bread,» the accountant said as she handed as little as a thousand to each of us. The lab chief put on airs, saying, «I haven't earned anything, share it between yourselves» [15].

The shadow skulked from the jungle, resolving into a Samoan man in a black silk windbreaker, shorts, and baseball cap. He fell at her feet, worshipful, his face nestled an inch from her toes, which, had she allowed, he would have kissed. «Enough». She waved her hand. «Up, up. Say what you came to tell me and then depart» [14].

Крім того, порівняно чисельними виявились пари жестових ФО, які виражають гостинність та непривітність, ворожість: *with open arms (receive with open arms); throw open the door to someone; Come right in!; get (give) someone the glad hand; give someone the hand of welcome (гостинність) – Move your bones! Chase yourself! Down with! Get out of my face! Get you gone! put somebody to the door (show someone the door; see someone to the door); send someone packing (send someone flying; send someone to the right-about; send someone about one's business); shut the door in one's face (непривітність, ворожість).*

Серед жестових ФО нами також було виділено декілька прикладів, які, за певного контексту, здатні вступати в опозитивні відношення як схожості, так і протиставлення. Це можуть бути приклади вітання та прощання з кимось (*touch one's cap to somebody; pump smb.'s hand; shake hands; touch one's hat to somebody; give a bow; tip one's mitt; give (bear, lend) (one's) hand (offer somebody one's hand (arm); give a hand to one; drop (make, bob) a curtsy (drop a nod; make cheeses)*), приклади схвалення та несхвалення (*shake (wag) one's head; cast (throw) a nod*). Наприклад, у наведених прикладах жести ФО *shake hands* може номінувати як жест вітання, так і жест прощання:

«No need for formality. Call me Tobias». Tobias reached out and the two men shook hands in greeting [11].

Sanders escorted the two young men outside, shook hands with both, and watched until they got in their car before he returned to the house. After closing and locking the door, he stood in the foyer for several minutes, deciding how to handle this situation [8].

Як бачимо, проведений нами аналіз показав, що жести ФО є фрагментами мовної системи і характеризуються внутрішньосистемними відносинами через їхню здатність вступати в опозитивні відношення протиставлення та схожості.

Не можна залишати поза увагою й проблему багатозначності та однозначності жестових фразеологізмів тим паче, що єдність внутрішньої форми ФО зумовлює цілісний характер її значень і, через це, полісемія ФО часто сприймається як контекстуальна різноманітність її значення.

Література:

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Х. : Вища школа, 1987. – 136 с.
2. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Посібник для перекладацьких відділень вузів. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 160 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 288 с.
4. Редін П. О. Типи системних зв'язків фразеологічних одиниць у мові / П. О. Редін // Мовознавство. – 1994. – № 4–5. – С. 50–52.
5. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монограф. учеб. пос. / Е. А. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
6. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англійському дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л. В. Солощук. – К., 2009. – 469 с.
7. Швачко С. О. Перекладацькі аспекти фразеологічних одиниць (на матеріалі англійських нумеральних словосполучень) / С. О. Швачко // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Серія : Філол. науки. – 2003. – № 4(50). – С. 240–244.
8. Barton V. Dead by nightfall [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>

9. Chopra D., Greenberg M. H. Deepak Chopra's The angel is near [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
10. Cooney Caroline B. Snow [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
11. Garner C. Kiss of the Vampire [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
12. Henry G. John. Swords and Saddles [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
13. Humphreys J. The Fireman's Fair [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
14. Nylund Eric S. Mortal Coils [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>
15. World Literature Today. Life of a Butterfly [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/coca/>